

Voor een zeker Europa.

Verkiezingsprogramma van de PvdA
voor de Europese Parlementsverkiezingen 2019

Inhoud

Inleiding.	4
Zeker zijn van eerlijk werk in Europa.	6
Zeker zijn gedeelde waarden en een gedeelde toekomst.	8
Zeker zijn van eerlijke belastingen.	10
Zeker zijn van stabiele banken en een sterke muntunie.	11
Zeker zijn van een duurzame economie en een veilig en schoon klimaat.	13
Zeker zijn van duurzame Europese landbouw en een schone natuur.	15
Zeker zijn van een stevig en eerlijk buitenlandbeleid.	16
Zeker zijn van eerlijke migratie en opvang.	19
Zeker zijn van een slagvaardige en democratische EU.	21
Verantwoording.	22

1 Inleiding.

Meningsverschillen in Europa beslechten we aan de onderhandelingsstafel. Een vaak moeizaam proces dat zich buiten het zicht van de meeste mensen voltrekt. We zien er wel eens beelden van op tv, lezen erover in de krant. Doodnormaal en doodsaai. Maar ook een klein wonder voor wie de Europese geschiedenis een beetje kent. Want tot zeventig jaar geleden werden de meeste meningsverschillen tussen Europese landen beslecht op het slagveld. Wie de oorlog wist te winnen, werd de baas. Tot de volgende oorlog. En gewone mensen betaalden de prijs met hun leven, hun bezit, hun welvaart, hun gezondheid.

De Europese Unie (EU) is niks anders dan een instrument in de handen van burgers en van landen om door samenwerking onderlinge tegenstellingen te overbruggen en uitdagingen die de macht van individuele landen te boven gaan, gezamenlijk van een antwoord te voorzien. Een beter instrument heeft de Europese geschiedenis nog niet voortgebracht. Waarmee niet gezegd is dat het perfect is. Verre van. Er moet nodig aan gewerkt worden om het beter te maken, aan te passen aan de eisen van deze tijd en van de toekomst, dichterbij de mensen te brengen voor wie het bedoeld is, beter toe te rusten om de grote uitdagingen die we op ons af zien komen van een goed antwoord te voorzien.

De EU is een instrument dat Europeanen ten dienste moet staan bij het beschermen en uitbouwen van wat wij waardevol vinden. Dat is in deze tijd geen eenvoudige opgave. De wereld verandert met een snelheid die de mensheid nog nooit heeft meegemaakt. De vierde industriële revolutie zal geen mens op aarde onberoerd laten en de wijze waarop wij werken, produceren, consumeren en met elkaar omgaan grondig veranderen. Sommige grootmachten zijn er op uit hun wil aan ons op te leggen of ons zodanig te verzwakken dat we niks meer te vertellen hebben. Moeder Aarde heeft de grenzen bereikt van wat zij van de mensheid kan dragen als de mensheid haar niet heel snel beter gaat behandelen. Klimaatverandering is geen sprookje, het is harde werkelijkheid. Onze oceanen dreigen in plastic te stikken, de luchtvervuiling vormt een steeds grotere bedreiging voor onze gezondheid. Er is echt plaats voor een eerlijk en fatsoenlijk leven, maar dan moeten we wel anders gaan leven, meer met elkaar rekening houden en ophouden eindige grondstoffen te verbrassen. Ook andere uitdagingen zijn zo groot dat het moed vraagt ze aan te pakken. Migratie is een wereldwijd fenomeen dat om een wereldwijde aanpak vraagt, omwille van de mensen die elders een beter leven zoeken, zowel als de mensen die wonen op de plaatsen van aankomst. En al die grote veranderingen gaan gepaard met grotere onveiligheid door terrorisme en georganiseerde misdaad. Gaat Europa die verandering mede vormgeven, samen met andere wereldmachten? Of verschansen we ons achter de dijken en laten de wereld van morgen over aan grootmachten buiten Europa? Zoeken we de oplossing in samenwerking of in confrontatie?

De PvdA kiest onverkort voor samenwerking. Omdat wij ervan overtuigd zijn dat alleen zo de uitdagingen van een antwoord kunnen worden voorzien dat tegemoet komt aan de waarden waar wij voor staan. Dat betekent dat je voor elkaar zorgt, eerlijk deelt, mensen de ruimte laat in vrijheid te kiezen hoe ze willen leven, van wie ze willen houden, waar

ze wel of niet in willen geloven. “Kan dat wel?”, die vraag ligt op veel lippen bestorven. Zijn we nog wel meesters van onze eigen lotsbestemming? Het eerlijke antwoord is: te weinig. Wij Europeanen vormen nog maar 7% van de wereldbevolking. De vanzelfsprekendheid waarmee Europese landen vroeger over de hele wereld hun macht konden laten gelden is gelukkig voorgoed verdwenen. Andere delen van de wereld eisen terecht hun plaats op en mensen daar willen graag voor zichzelf bereiken wat wij Europeanen eerder hebben weten te verwezenlijken. Dat is zeker niet onmogelijk, integendeel. Maar dat vraagt wel om samenwerking en om een duidelijke gezamenlijke Europese positie. Alleen zo kunnen we ervoor zorgen dat eerlijk werk van een eerlijk loon wordt voorzien, dat bedrijven die winst maken ook eerlijk belasting betalen daar waar ze die winst maken, dat landen niet door grote bedrijven tegen elkaar uit worden gespeeld, dat werknemers over de grenzen heen niet tegen elkaar uit worden gespeeld in een neerwaartse spiraal van loonconcurrentie. Zo kunnen we ervoor zorgen dat robotisering meer en beter werk oplevert en geen banen vernietigt.

Het is geen toeval dat Poetin en Trump graag een zwakke EU zien. Dan kunnen ze landen tegen elkaar uitspelen en staan we allemaal alleen in de wind, zodat zij ons hun wil op kunnen leggen. Het is ook geen toeval dat zij hun verwondering uitspreken voor de nationalistische verschillende Europese landen. Niet alleen omdat zij hun denkbeelden delen over de samenleving, maar ook omdat zij weten dat nationalistische vijanden nodig hebben, zowel aan de andere kant van de grens als in eigen land. En Europeanen die elkaar als vijanden gaan zien, zullen niet met elkaar samenwerken, zodat ze ook niet samen een vuist kunnen maken. Mensen als Poetin en Trump geloven in het recht van de sterkste, Europa heeft door schade en schande geleerd dat dit op ons continent altijd op een drama uitdraait. Vandaar dat wij geloven in de sterkte van het recht: zelfs de machtigste lidstaat is bereid zich aan het recht te onderwerpen dat we gezamenlijk hebben vastgesteld in verdragen. En iedere Europeaan kan een beroep doen op rechten die onvervreemdbaar zijn en die hem beschermen tegen de willekeur van overheden.

Wij zijn omgeven door veel onzekerheden. Over onze banen, over de toekomst van onze kinderen, over wat we nog met elkaar delen in een diverse samenleving, over hoe we moeten omgaan met bedreigingen van buiten, over hoe we de klimaatverandering beperken, de gevolgen van migratie in goede banen leiden, de veiligheid buiten en binnen onze grenzen vergroten. Angst is daarbij een slechte raadgever. Angst werkt verlamdend, ontspoord al snel in haat en gaat op zoek naar zondebokken en niet naar oplossingen. Zet zorgen niet om in angst, maar in actie. Maak duidelijk dat eensgezindheid op Europese schaal ons de kracht geeft de antwoorden te formuleren die Nederland, Europa en de wereld eerlijker, veiliger en duurzamer zullen maken. Daarvoor moet de EU niet worden afgebroken, zoals nationalistische willen, maar worden hervormd. Slagvaardiger, democratischer, eerlijker. Gefocust op de grote vraagstukken die van een Europees antwoord moeten worden voorzien, weg van onderwerpen die net zo goed of beter door lidstaten kunnen worden behandeld.

De EU is een instrument in de handen van Europeanen dat, mits goed ingezet, onzekerheden beheersbaar kan maken, uitdagingen van realistische antwoorden kan voorzien, stap voor stap mensen weer meer meester van hun individuele en gezamenlijke lotsbestemming kan maken. Maar dat vergt wel duidelijke keuzen, een gezamenlijke inzet en de wil om er ook werk van te maken. Die ambitie heeft de PvdA. De kansen liggen voor het oprapen. Je moet ze durven zien en willen grijpen. Dat begint met een gang naar de stembus. Zelfs de langste reis begint met een eerste stap. Laten we hem samen zetten.

2 Zeker zijn van eerlijk werk in Europa.

Goed werk is de basis voor een goed leven. Het is je inkomen en je toekomst. Het is plezier hebben met je collega's. Eerlijk werk is daarom heel belangrijk.

De PvdA pleit voor een EU waarin mensen boven de markt gaan. Waarin niet multinationals bepalen wat wet is, maar de belangen van de hele samenleving voorop staan. Waarin sociale rechten even belangrijk zijn als economische vrijheden. Europa verdient een sociaal gezicht: we streven naar fatsoenlijk werk, naar een breed en goed sociaal zekerheidsstelsel en naar een dialoog tussen werknemers en werkgevers. De EU mag geen ruimte bieden voor onderlinge concurrentie tussen werknemers en de genadeloze concurrentie op het gebied van arbeidsvoorwaarden moet worden gestopt. Wij zijn een verzameling van verzorgingsstaten, waarin iedereen de garantie heeft op een waardig bestaan.

In de economie moet veel veranderen. De EU moet er zijn voor de gewone mensen. We mogen niet accepteren dat de prijzen van medicijnen worden bepaald door de grote farmaceutische bedrijven. Dat wereldwijd opererende techgiganten spotten met onze privacy. Dat multinationals alleen belasting betalen waar de tarieven het laagst zijn. Gewone mensen betalen de rekening van doorgeschoten flexibilisering. Op papier groeit en bloeit de economie, maar ze zien het niet in hun portemonnee terug. De 99 procent mensen die gewoon een normaal inkomen nodig hebben om van te leven, dreigen het af te leggen tegen de 1 procent van het grote geld. Dat leidt tot lage lonen voor de werkenden en hoge winsten voor de bedrijven. Tot nulurencontracten en slechte sociale voorzieningen. Tot bezuinigingen op zorg, onderwijs en veiligheid om lage belastingen voor aandeelhouders en multinationals mogelijk te maken. Mensen pikken dit niet langer en keren zich af. Dit moet stoppen.

Een sociaal Europa betekent niet dat alles op EU-niveau geregeld wordt. Integendeel, de PvdA vindt het essentieel dat iedere lidstaat zijn eigen keuzes kan maken als het gaat om bijvoorbeeld pensioenen of de unieke wijze waarop we de sociale woningbouw georganiseerd hebben. Wat we wel willen zijn gezamenlijke rechten voor alle werknemers, zodat zij zich beschermd weten tegen de macht van de markt. Gelijk loon voor mannen en vrouwen, regels voor arbeidstijden en -omstandigheden, vakantie, zorg, medezeggenschap en informatierecht, bescherming bij reorganisaties: het zijn allemaal Europees verankerde rechten die we koesteren. Dit fundament voor arbeidsbescherming vertoont echter nog fikse scheuren. De PvdA wil die scheuren dichten en het fundament verstevigen.

Agnes Jongerius en Lodewijk Asscher hebben de afgelopen jaren in Brussel en Den Haag hard gewerkt aan de detachingsrichtlijn. Deze richtlijn regelt dat Europese werknemers die tijdelijk in een ander EU-land werken, onder dezelfde arbeidsvoorwaarden werken als binnenlandse werknemers. In mei 2018 werd dit voorstel aangenomen in het Europees Parlement. Dit maakt een einde aan oneerlijke concurrentie en ongelijke arbeidsvoorwaarden in de EU. Zo worden Europese werknemers collega's in plaats van concurrenten.

We zien een aantal problemen. Collega's die even productief zijn worden anders behandeld en anders betaald. Werkgevers vanuit Polen of Roemenië blijven de lage premie van hun eigen land aanhouden voor gedetacheerde werknemers in Nederland. Dit veroorzaakt premieshoppen en leidt nog steeds tot oneerlijke concurrentie. Dit moet stoppen. Ook staan veel zzp'ers er letterlijk alleen voor. Het Europese mededingingsrecht weerhoudt hen ervan om samen te werken, omdat dit gezien wordt als kartelvorming. De PvdA vindt het onzin dat een tekstschrijver, bouwvakker of verpleegkundige die als zelfstandige werkt, dezelfde beperking heeft als een grote onderneming. Dit moet veranderen, anders blijven we zitten in de kwetsbare situatie waarin ieder zijn eigen inkomen moet uitonderhandelen en de concurrentie op arbeidsvoorwaarden voor zelfstandigen voortduurt. Flexwerkers zijn bovendien niet beschermd tegen uitval of ziekte en bouwen geen sociale premies op. Dat vinden wij een slechte zaak.

Om sociale rechten in Europa werkelijk op gelijke voet te laten staan met economische belangen is een fundamentele aanpassing noodzakelijk. De vier economische vrijheden – het vrij verkeer van kapitaal, goederen, diensten en personen – zijn verankerd in de verdragen. De sociale rechten – zoals het recht op eerlijke arbeidsvoorwaarden en gezonde arbeidsomstandigheden, op collectief onderhandelen inclusief het stakingsrecht en ook het recht op sociale zekerheid - hebben in de EU veel minder kracht. Weliswaar is sinds eind 2017 een Europese Pijler van Sociale Rechten afgesproken, maar het risico is dat het bij een intentieverklaring blijft. Als deze rechten dezelfde juridische status krijgen als de vier economische vrijheden, kan de balans tussen markt en mensen eindelijk hersteld worden.

Mensen willen zeker zijn van een goede baan. Juist in tijden van snelle technologische veranderingen met grote gevolgen voor banen en beroepen. Dit vraagt om modern onderwijs, permanente scholing en '21 eeuwse' vaardigheden. Nog te veel mensen staan bovendien langs de kant. In dit programma staan we extra stil bij de hoge jeugdwerkloosheid. Nog altijd vinden te veel jongeren in Europa geen baan, krijgen ze geen gelijke toegang tot stages en uitwisselingsprogramma's. De armoede onder jongeren is schrikbarend hoog. We zien ook discriminatie op de arbeidsmarkt. Bovendien krijgen internationaal opererende digitale werkgevers als Deliveroo, Uber en Helpling de mogelijkheid om de hele dienstenmarkt te controleren en alle risico's op de werkenden af te wentelen. Dat we werknemers beter kunnen beschermen, hebben we de afgelopen jaren laten zien. Toen we begonnen met het herzien van de detacheringsrichtlijn klonken vooral de bezwaren, maar het is ons toch gelukt. Hierdoor krijgen uitgezonden werknemers uit een andere lidstaat hetzelfde loon als hun lokale collega's op dezelfde werkplek - ongeacht hun nationaliteit. Dit stopt de oneerlijke concurrentie op loon. Hiermee zijn we echter nog niet klaar. De PvdA wil daarom het volgende bereiken:

Stop oneerlijke concurrentie door:

- Een verbod op premieshoppen in te voeren. Verschillen in sociale- en pensioenpremies mogen nooit worden misbruikt als businessmodel voor grote bedrijven, ten koste van de bescherming van werkenden. Met een Europees verbod op premieshoppen gaan we sociale dumping tegen.
- Te voorkomen dat werkgevers misbruik maken van de regels en collega's op de werkvloer tegen elkaar worden uitgespeeld. Werken waar je wilt is een basisrecht in de EU, maar we zijn van mening dat de werkgever moet aantonen dat hij/zij dezelfde loonkosten, pensioenpremies en sociale premies betaalt en er dus geen kostenvoordeel mee behaalt. De bewijslast hiervoor ligt bij de werkgever.
- De pakkans voor ontduiking van sociale wetgeving te vergroten door een Europese Arbeidsinspectie op te richten. Deze ondersteunt de nationale arbeidsinspecties en coördineert hun grensoverschrijdende acties. De lidstaten worden gedwongen om mee te werken, anders volgen sancties.
- Loondumping tegen te gaan en strenger toezicht op arbeidsomstandigheden.

Versterk positie zelfstandigen en flexwerkers door:

- Het mededingingsrecht aan te passen. Hierdoor maken we het mogelijk dat zzp'ers collectief over hun inkomen kunnen onderhandelen en echt voor hun pensioen opzij kunnen leggen. Ook staan zij dan sterker bij onderhandelingen over aanbestedingen. Zelfstandigen moeten zich kunnen organiseren.
- Een Europees verbod op nulurencontracten. Dat is noodzakelijk om flexwerkers de rechten te garanderen die zij verdienen.
- Zelfstandigen net als andere werkenden in staat te stellen hun risico van ziekte en arbeidsongeschiktheid in het publieke sociale verzekeringsstelsel onder te brengen.
- Platformbedrijven medeverantwoordelijk te maken voor de bijdrage aan sociale premies,

ongevallenverzekeringen en pensioenen, in een evenwichtige verdeling tussen het platform en de gene die het werk doet. Dit kan alleen als inleggen verplicht is en niet ontdoken kan worden.

Gelijke rechten door:

- Sociale rechten dezelfde juridische status te geven als de vier economische vrijheden (vrij verkeer van kapitaal, goederen, diensten en personen). Zo moet Europees mededingingsrecht nooit in de weg staan dat zzp'ers in Nederland geen fatsoenlijke arbeidsomstandigheden kunnen afspreken (zie boven). Daarmee wordt de balans tussen markt en mens hersteld.
- De loonkloof tussen mannen en vrouwen voor 2030 te dichten.
- Betere verlofregelingen en zorgdiensten voor mannen én vrouwen, om te vermijden dat mensen gedwongen worden parttime te werken of hun loopbaan te onderbreken.
- Vrouwenrechtenorganisaties, leerstoelen en faculteiten voor genderstudies actief te ondersteunen en te verdedigen.
- Te werken aan gelijke vertegenwoordiging van vrouwen in overheden, bedrijfsleven en de academische sector.

Goed werk voor iedereen door:

- Te zorgen dat werk loont. Er wordt gestreefd naar een fatsoenlijk sociaal minimum en een fatsoenlijk sociaal minimumloon in alle lidstaten van de EU.
- Onder de nieuwe meerjarenbegroting van de EU het fonds dat jeugdwerkloosheid bestrijdt voort te zetten en te versterken. Hiermee wordt gestimuleerd dat er geïnvesteerd blijft worden in opleidingsplekken en banen voor jongeren in elke lidstaat.
- Te zorgen dat niet alleen studenten van universiteiten en hogescholen kunnen deelnemen aan uitwisselingsprogramma's. Een versterkt en inclusiever Erasmus+ programma moet het voor meer studenten, leerlingen en onderwijzers uit het middelbaar beroepsonderwijs en het voortgezet onderwijs mogelijk maken om een periode in een andere lidstaat ervaring op te doen of op virtuele wijze de kennis over andere landen, culturen en talen te vergroten.
- Strengere naleving van de wet tegen discriminatie op de arbeidsmarkt. De nieuwe Europese Arbeidsinspectie krijgt voldoende capaciteit om discriminatie tegen te gaan.
- De maakindustrie zich op duurzame innovatie te laten richten. Onze inzet moet worden veranderd van oud beleid, zoals landbouw, naar nieuw beleid, zoals innovatie, onderzoek, onderwijs, duurzaamheid en ondernemerschap. Hiermee worden groene banen gecreëerd.
- De wederzijdse erkenning van diploma's en competenties. Dit is van groot belang, zodat mensen overal in de EU aan het werk kunnen.

3 Zeker zijn van gedeelde waarden en een gedeelde toekomst.

Je veilig en beschermd voelen begint met onderdeel te zijn van een democratische rechtsstaat. EU-burgers moeten kunnen rekenen op onafhankelijke en onpartijdige rechters, op de eerbiediging van je grondrechten en gelijkheid voor de wet. Juist als je tot een minderheid behoort. Een democratie kan alleen functioneren als de rechterlijke macht erin slaagt de vrijheid van meningsuiting, persvrijheid, vrijheid van vereniging en de naleving van de regels die het politieke en electorale proces beheersen, te waarborgen.

De basis van de EU is een gemeenschappelijke Europese rechtsorde. Artikel 2 van het EU-Verdrag zegt niet voor niks: "De waarden waarop de Unie berust, zijn eerbied voor de menselijke waardigheid, vrijheid, democratie, gelijkheid, de rechtsstaat en eerbiediging van de mensenrechten, waaronder de rechten van personen die tot minderheden behoren. Deze waarden hebben de lidstaten gemeen in een samenleving die gekenmerkt wordt door pluralisme, non-discriminatie, verdraagzaamheid, rechtvaardigheid, solidariteit en gelijkheid van vrouwen en mannen."

Dit maakt de EU uniek in de wereld. De PvdA staat pal voor deze waarden. Zij zijn het fundament van de Europese samenwerking en zorgen voor het onderlinge vertrouwen tussen lidstaten en een stabiele samenwerking.

Hoewel respect voor onze waarden een voorwaarde is om lid te mogen worden van de EU, zijn er na toetreding te weinig mogelijkheden om te zorgen dat landen zich er ook echt aan houden. De afgelopen jaren zijn onze waarden steeds meer onder druk komen te staan. In sommige Europese lidstaten worden fundamentele rechten en persoonlijke vrijheden bedreigd. Conservatieve krachten proberen de emancipatie van vrouwen en verworven LHBTI-rechten terug te draaien. De persvrijheid en de onafhankelijke rechterlijke macht zijn in het geding. Extreemrechtse partijen bedreigen de rechten van minderheden en antisemitisme en moslimhaat nemen toe. Vluchtelingen worden gecriminaliseerd en op basis van hun geloof geweigerd. Dat is onvoorstelbaar en mag niet gebeuren. Ons ideaal voor een vrij Europa voor alle Europeanen komt daardoor in gevaar.

Het meest alarmerend en schaamteloos zijn de ontwikkelingen in Hongarije en Polen. De inperking van de persvrijheid en de onafhankelijke rechtsspraak in deze landen is onacceptabel. Het heeft directe gevolgen voor de scheiding der machten en werkt corruptie en vriendjespolitiek in de hand. Dit verdient een ondubbelzinnige afwijzende reactie vanuit de EU. Te lang hebben de lidstaten het niet aangedurfd om elkaar hierop aan te spreken. De Poolse regering nam verschillende wetten aan die de politiek meer invloed geven op de rechterlijke macht. Dit tast de Poolse democratie en rechtsstaat aan. Onder leiding van Frans Timmermans is de Europese Commissie daarom gestart met juridische maatregelen tegen deze ontwikkelingen. Timmermans zette de artikel 7-procedure in gang, die er uiteindelijk toe kan leiden dat Polen zijn stemrecht verliest in de Europese Raad.

Om verdere achteruitgang te voorkomen is het essentieel dat de EU haar eigen waarden krachtiger beschermt. Daarom stellen wij het volgende voor:

- Een jaarlijkse, onafhankelijke controle voor alle lidstaten op het gebied van de democratie en rechtsstaat. Wanneer lidstaten zich onvoldoende houden aan de Europese waarden en rechtsstatelijke principes, volgen sancties. Het beperken of zelfs stopzetten van financiering uit de huidige cohesie- en structuurfondsen kan een stok achter de deur zijn om ervoor te zorgen dat regeringen fundamentele democratische principes respecteren.
- Een Europees fonds om de strijd van moedige activisten te ondersteunen. Mensenrechtenactivisten, journalisten, LHBTI-activisten, vakbondsstrijders, en andere moedige mensen worden steeds vaker onder druk gezet. De EU heeft de dure plicht een voortrekkersrol te vervullen om de rechten van deze maatschappelijke groeperingen te waarborgen.
- Een veel hardere aanpak van corruptie en vriendjespolitiek bij EU-fondsen in lidstaten. Cohesie- en structuurfondsen moeten de bevolking ten goede komen, niet de corrupte elite. Elke verdenking van corruptie moet worden onderzocht en waar nodig moeten fondsen worden stopgezet of terugbetaald. De verantwoordelijkheid hiervoor moet bij het op te richten Europees Openbaar Ministerie liggen.
- Landen die Europese fondsen ontvangen, dienen ook toezicht door het Europees Openbaar Ministerie te accepteren.
- Bescherming van klokkenluiders moet sterk worden verbeterd.
- Mogelijk maken voor de Europese Commissie om meerdere inbreukprocedures te bundelen voor het Europees Hof van Justitie als er sprake is van een systematische, ernstige bedreiging voor de rechtsstaat in een lidstaat. Nu loopt het proces vaak vertraging op door kleine, cosmetische aanpassingen in de specifieke nationale wetgeving waardoor het land lijkt te voldoen aan Europese wetgeving, maar er in feite nog altijd sprake is van een systematische bedreiging van de rechtsstaat.
- Dat de Istanbul Conventie, gericht op het voorkomen en bestrijden van gendergerelateerd geweld, in de gehele EU geratificeerd en geïmplementeerd wordt.
- De Europese anti-discriminatie-richtlijn eindelijk in te voeren. Nederland moet het initiatief nemen om de impasse te doorbreken die al sinds 2008 bestaat, omdat sommige lidstaten dwarsliggen. Dan kan er harder worden opgetreden tegen elke vorm van discriminatie.
- Ons in te zetten voor zowel de erkenning van LHBTI-partnerschappen en – huwelijken als meerouderschap in alle lidstaten van de EU.

- De privacy van burgers tegen techgiganten beter te beschermen. Het internet als een vrijplaats en een ontmoetingsplek voor iedereen dreigt verleden tijd te worden. Door de combinatie van data en algoritmen zijn techgiganten oppermachtig geworden. Transparantie ontbreekt. Het wordt tijd dat we weer baas worden over onze eigen data en de commerciële invloed terugdringen. De EU moet internetconsumenten de hand reiken om een tegenmacht te vormen.
- Een progressieve alliantie vormen ter versterking van het direct toepassen van het Handvest Grondrechten, zodat burgers wier rechten worden bedreigd er bij de rechter een beroep op kunnen doen.
- Een Europees Kindergarantieplan te introduceren. Te veel kinderen in Europa groeien op in armoede. De Europese Unie moet garanderen dat zij toegang hebben tot zorg, onderwijs, kinderopvang, een fatsoenlijk huis en goede voeding.
- De invoering van een Europese cultuurcheque. Cultuur is ontzettend belangrijk voor de opvoeding van jongeren. Cultuur leert hen om kritisch te denken, eigen ideeën te ontwikkelen, onafhankelijk en creatief te zijn en om de complexiteit van de wereld te begrijpen. Met een Europese cultuurcheque krijgen zij gratis toegang tot culturele instellingen en evenementen.

4 Zeker zijn van eerlijke belastingen.

Als de koffiezaak op de hoek netjes belasting betaalt, dan moet Starbucks dat ook. We moeten er zeker van kunnen zijn dat iedereen belasting betaalt in de EU. Geen uitzonderingen voor miljonaars en multinationals. Dat stelt Europese landen beter in staat om essentiële diensten als zorg, veiligheid, onderwijs en sociale zekerheid te bekostigen.

De afgelopen jaren blijkt steeds opnieuw dat een kleine groep bedrijven en superrijken zich probeert te onttrekken aan wat wel van alle andere burgers wordt verwacht: het betalen van belasting. Dit zorgt voor een toenemende ongelijkheid die wordt versterkt doordat miljonaars en multinationals hun winsten en vermogens zomaar kunnen verschuiven over de landsgrenzen. Door het gebruik van brievenbusfirma's of andere constructies betalen zij veel minder belasting dan werkenden of kleine ondernemers. De PvdA vindt dit oneerlijk en wil dit aanpakken. Grote bedrijven en met name techgiganten als Google en Facebook zijn nu zo machtig dat zij concurrentie van andere bedrijven frustreren en aan belastingen kunnen ontkomen. Mede daardoor wordt de inkomensongelijkheid in de EU steeds groter. Een strengere regulering in Europees kader is zeer urgent.

Nederland speelt – samen met landen als Ierland en Luxemburg – een grote en pijnlijke rol als doorvoerhaven naar belastingparadijzen. Winst en vermogen worden aan het zicht van de belastingdienst onttrokken via ingewikkelde constructies en stromannen. Dat belastingontwijking een duistere praktijk is, blijkt uit onthullingen van klokkenluiders en gelekte documenten in bijvoorbeeld de Panama Papers. Meer transparantie over winst, belastingen en vermogens is dan ook hard nodig.

Als PvdA-Europarlementariër zet Paul Tang zich in om belastingontwijking in de Europese Unie tegen te gaan. Hij diende een klacht in bij de Europese Commissie over de belastingafsprake tussen Shell en de Nederlandse staat. Via die weg wil hij Eurocommissaris van Mededinging Vestager dwingen deze ruling te onderzoeken. Volgens Tang is er sprake van staatssteun van Nederland aan Shell, en dat is volgens de Europese regels verboden.

Niet langer zouden bedrijven zelf, maar de Europese lidstaten moeten bepalen waar de winst gemaakt wordt en waar er belasting moet worden betaald. Bepalend is waar een bedrijf zijn verkopen doet, werknemers in dienst heeft en gebouwen en machines heeft staan. Dit maakt in één klap een einde aan de mogelijkheid voor bedrijven om met hun winst te schuiven. Want met belastingen moeten landen niet stunten: een Europees minimumtarief op winstbelasting is daarom noodzakelijk.

Europese samenwerking is hard nodig om de trend van toenemende ongelijkheid en dalende belasting op kapitaal te keren. Wij zetten daarom in op een hervorming van de Europese winstbelasting, meer transparantie en het aanpakken van belastingparadijzen. We letten daarbij extra op techgiganten als Google en Facebook, die uiterst bedreven zijn in het ontwijken van winstbelasting en profiteren van het feit dat ze niet fysiek gebonden zijn aan de landen waarin ze zakendoen.

De PvdA stelt het volgende voor:

- Dat er een gemeenschappelijke Europese winstbelasting komt voor bedrijven. Het moet niet langer mogelijk zijn om met winsten te kunnen schuiven tussen landen om belasting te ontlopen. Om dit te bereiken moeten EU-lidstaten bij meerderheid kunnen besluiten in plaats van op basis van unanimititeit.
- Dat er een belasting komt op omzet van digitale diensten voor techgiganten als Google en Facebook.
- Dat multinationals voortaan moeten rapporteren in welk land ze winst maken en hoeveel belasting ze daar betalen. De verplichte landenrapportage voor mijnbedrijven en banken wordt aangescherpt en uitgebreid naar alle multinationale ondernemingen.
- Dat lidstaten informatie uit gaan wisselen over winsten en vermogens. Belastingparadijzen die niet aan de eisen van informatie-uitwisseling voldoen en/ of geen belasting heffen komen op een zwarte lijst; zij worden uitgesloten van vrij verkeer van kapitaal.
- Dat alle EU-lidstaten hun belastingverdragen met ontwikkelingslanden heronderhandelen, zoals Nederland in de vorige kabinetsperiode heeft gedaan. Hierbij moeten de rijke landen investeren in het helpen opbouwen van belastingstelsels in ontwikkelingslanden.
- Dat de Europese lidstaten een minimumtarief op dividendbelasting en een minimale bronbelasting voor rente en royalty's invoeren om zo de spiraal van almaar lagere belastingen te doorbreken.

5 Zeker zijn van stabiele banken en een sterke muntunie.

Spaargeld moet veilig zijn. Het is inmiddels een decennium geleden dat de bankencrisis leidde tot een economische crisis met grote gevolgen voor miljoenen mensen. Gericht op winsten en bonussen namen bankiers onverantwoorde risico's en werden de belangen van klanten en burgers terzijde geschoven. Spaargeld moest uiteindelijk worden veiliggesteld door landen die met grote bedragen banken moesten redden. Dat mag nooit meer gebeuren.

De PvdA wil een financiële sector die een partner is van de Europese samenleving en meedenkt over de uitdagingen van de toekomst. Excessen moeten worden aangepakt. Wij willen een sector die er is voor normale burgers en die een "nutsfunctie" bekleedt in het beheer van spaargelden en het mogelijk maken van geldverkeer. Jaarlijks bepaalt de financiële sector zelf waar het spaargeld van mensen in wordt belegd. Gezien de bedragen hebben deze investeringen grote gevolgen voor de maatschappij. Daarom moet het veel aantrekkelijker worden om te investeren in bedrijven die een duurzame bijdrage leveren aan de samenleving.

Voor een stabiele en waardevolle Euro moet bovendien de Economische Monetaire Unie (EMU) worden versterkt. De grote verschillen tussen de Eurolanden zorgen ervoor dat inwoners in zwakke eurolanden een veel slechter economisch en sociaal vooruitzicht hebben dan hun soortgenoten in sterke eurolanden. Dat is nooit de bedoeling geweest van de EMU en het ondermijnt de solidariteit in de EU. De economische politiek wordt nu bepaald door verdragsregels en de Europese Centrale Bank, dit heeft geleid tot beleid dat niet door de bevolking wordt gedragen en zelfs desastreus uitpakte voor inwoners van landen in crisis.

De PvdA maakt zich zorgen om de huidige situatie en vindt dat er meer flexibiliteit tussen lidstaten nodig is. Griekenland heeft niet dezelfde problemen als Duitsland. Bovendien moeten Europese landen elkaar niet meer laten helpen door de "Trojka" van het Internationaal Monetair Fonds, de Europese Raad en het Europese Stabilisatie Mechanisme – een niet gekozen club van economen en nationale belangenbehartigers. Democratische verantwoording over hoe we in Europa elkaar economisch en financieel steunen in tijden van crisis is cruciaal om het vertrouwen van kiezers in Europa te behouden.

Om banken te beteugelen zijn al belangrijke stappen gezet, bijvoorbeeld doordat zij gedwongen zijn om meer eigen geld aan te houden om toekomstige crises het hoofd te bieden. Dankzij de invoering van de Europese bankenunie is er nu strenger toezicht op een sector die grensoverschrijdend opereert en komt de rekening van zieke banken te liggen waar die hoort: bij aandeelhouders en investeerders, en niet bij de belastingbetaler.

Toch is de financiële sector op veel punten nog geen partner van de samenleving. De buffers om klappen op te vangen zijn nog te laag en de bankenunie is nog niet voltooid. Ook moet het makkelijker worden voor het midden- en kleinbedrijf (MKB) om aan financiering te komen zoals crowdfunding, kredietunies en alternatieve financiering. Ook het achterwege blijven van controles op witwassen en criminele activiteiten en het faciliteren van belastingontduiking toont aan dat de financiële sector zijn maatschappelijke rol nog altijd niet zelfstandig oppakt. Alertheid en een strenge aanpak blijven daarom nodig.

Als voorzitter van de Eurogroep introduceerde PvdA-minister Jeroen Dijsselbloem nieuwe regelgeving voor het redden van failliete banken. In plaats van een 'bail-out' waarbij de staat een failliete bank opkocht en de belastingbetaler dus opdraaide voor de kosten, werden banken voortaan van binnenuit gered. Aandeelhouders, obligatiehouders en spaarders met meer dan 100.000 euro kochten zich in (een 'bail-in'), waardoor zij zelf de banken redden in plaats van de staat.

De PvdA stelt het volgende voor:

- Er komt in de Europese Unie een norm van 5% maximale werkloosheid. Ligt de werkloosheid hoger, dan moeten overheden in actie komen.
- Banken moeten zo snel mogelijk hun risicovolle zakenbankactiviteiten afscheiden van hun “nutsactiviteiten.”
- Financiële buffers van banken moeten geleidelijk omhoog naar 10 procent van het kapitaal.
- Dat er Europese wetgeving komt, die investeerders stimuleert om hun geld te beleggen in toekomstbestendige bedrijven, die positief rapporteren over de impact van hun activiteiten op niet-financiële zaken als duurzaamheid, productverantwoordelijkheid, bedrijfsethiek en kwaliteit van arbeid en leefomstandigheden.
- Dat we verder werken aan de bankenunie door mensen met spaargeld tot maximaal 100.000 euro een Europese garantie te geven dat hun geld veilig is in geval van crisis.
- Dat alle banken een beschermingsfonds financieren in het geval een bank failliet gaat. Op deze manier voorkomen we dat inwoners van lidstaten in de problemen komen bij een faillissement.
- Dat de Europese Commissie komt met een actieplan om het MKB meer keuzemogelijkheden te geven om leningen te krijgen. Banken zouden daarbij verplicht moeten worden om ondernemers door te verwijzen naar alternatieve financiers, indien zij de lening niet willen verstrekken. Ook moet de creatie van crowdfunding-platforms gestimuleerd worden, mits zij onder gedegen controle van de toezichthouder staan en vergunning plichtig zijn.
- Lidstaten moeten kunnen investeren in slechte tijden om te voorkomen dat de werkloosheid nodeloos oploopt. Dat vraagt om nationale en Europese buffers. Daarom moet niet het begrotingstekort maar de schuld leidend zijn. Een land met een lage schuld hoeft dan niet meer te bezuinigen als het tekort een keer boven de 3 procent uitkomt. Daarom moet er ook een Europees Stabilisatiefonds zijn, dat dient als een verzekering voor een land tegen slechte tijden en dat als voorwaarde een gezond financieel en economisch beleid heeft. Dit alles voorkomt onnodig bezuinigen op het pijnlijke moment van een neergang.
- Dat er een Europees Monetair Fonds komt, dat de verantwoordelijkheid overneemt van het huidige Europese Stabilisatie Mechanisme en de “Trojka”.

6 Zeker zijn van een duurzame economie en een veilig en schoon klimaat.

We willen schone lucht en droge voeten, nu en in de toekomst voor onze kinderen. Dat kan alleen, als je er zeker van kan zijn dat wat je eet of hoe je vervoert niet meteen leidt tot grote luchtvervuiling en onomkeerbare klimaatverandering. Met het klimaatakkoord van Parijs is een belangrijke stip op de horizon gezet. De eerste stappen daarnaartoe worden nu in verschillende landen gezet, maar wat ons betreft moeten zowel het tempo als de ambities omhoog. Zowel hier in Nederland als in de rest van Europa, want de strijd tegen klimaatverandering kunnen we alleen in gezamenlijkheid winnen.

De Plasticstrategie van PvdA-Eurocommissaris Frans Timmermans is een concreet en succesvol voorbeeld van progressief klimaatbeleid. Eenmalig plastic (zoals rietjes, wegwerpbestek en wattenstaafjes) wordt hiermee verboden. Ook moeten volgens dit voorstel fabrikanten meebetalen aan het opruimen van plastic drinkbekers, voedselbakjes en maaltijdverpakkingen. Op deze manier gaan we het plastic afval in de oceanen tegen.

Die strijd vraagt om een energietransitie van fossiel naar groen. We willen dat iedereen mee kan doen in deze overgang. Het risico op een vooruitlopende groene elite moeten we wegnemen. Bij veel voorstellen wordt over dat risico niet altijd voldoende nagedacht. Wat betekent de energietransitie bijvoorbeeld voor huishoudens die niet de investering in een warmtepomp kunnen betalen? Als we daar geen oog voor hebben, zijn er straks huishoudens met lage energiekosten voor schone energie, en huishoudens met hoge energiekosten voor vieze energie. Wij willen voorkomen dat er een tweedeling ontstaat van 'klimaatwinnaars' en 'klimaatverliezers'. Als we deze ongelijkheid niet tegen weten te gaan, komt het draagvlak voor de strijd tegen klimaatverandering in gevaar. De EU kan daar een rol in spelen, te beginnen door de lidstaten de consequenties van verduurzamingsmaatregelen voor verschillende groepen binnen de samenleving beter in kaart te laten brengen.

Bij een eerlijke verdeling van de lusten en lasten, zullen ook de vervuilers hun verantwoordelijkheid moeten nemen en mee moeten gaan betalen. Dat betekent grote veranderingen in drie sectoren die voorsnog worden ontzien door de klimaatafspraken: de luchtvaart, scheepvaart en landbouw. Daarnaast willen we een Europese CO₂-belasting voor alle bedrijven die CO₂ uitstoten. Daarmee stimuleren we de industrie om de juiste keuzes te maken. De opbrengsten van deze belasting, gebruiken we vervolgens voor het stimuleren van innovatie. Niet alleen technische maar ook sociale innovatie, bijvoorbeeld het om- en bijscholen van werknemers zodat zij het hoofd kunnen bieden aan de klimaat- en energie-uitdagingen van de 21e eeuw.

In 2015 onderhandelde toenmalig PvdA-staatssecretaris Sharon Dijksma mee over het klimaatakkoord van Parijs. Ze zette namens Nederland haar handtekening onder het akkoord, waarin we afspraken dat de gemiddelde temperatuur op aarde niet meer dan 2 graden, liefst minder dan 1,5 graden, mag stijgen. Alle deelnemende landen beloofden ambitieus in te zetten op het vermindere van de CO₂-uitstoot en het gebruik van fossiele brandstoffen.

De opmars naar het Parijsakkoord biedt ook kansen om binnen de EU slimmer samen te gaan werken op het gebied van energie. Nog steeds is niet overal leveringszekerheid en beconcurreren lidstaten elkaar, waar zij elkaar juist zouden kunnen versterken. Daarom willen we één elektriciteitsnet waarbij Hollandse windenergie met Spaanse zonne-energie kan worden verbonden. Ook richting landen buiten de Europese grenzen moet de EU samen optrekken, en dat begint hij het voeren van een voorsnog ontbrekend Gezamenlijk Europees Energiebeleid. In het verlengde daarvan zijn we tegen het project 'Nord Stream 2' waarmee een aantal lidstaten, en zeker ook Nederland, zich te afhankelijk maakt van Russisch gas onder de verkeerde voorwaarden. Dergelijke individuele afspraken geven Rusland de mogelijkheid lidstaten tegen elkaar uit te spelen, zet andere landen buitenspel en belemmert bovendien de overgang naar schonere vormen van energie.

De PvdA wil dat iedereen mee kan doen door:

- Een Europese CO₂-belasting in te voeren die het bedrijfsleven stimuleert duurzamer te handelen. Ook stellen we hogere eisen aan de huidige energielabels (A+++). Daarnaast moet de EU ingrijpen om de huidige CO₂-prijs van het Europese Emissiehandel Systeem (ETS) te verhogen.
- Een Europees Klimaatfonds op te richten binnen de EU-begroting. Hieruit bekostigen we bijvoorbeeld omscholing van werknemers van de fossiele naar de groene industrie. Het Klimaatfonds wordt gevuld met de opbrengsten van de CO₂-belasting.
- Te zorgen dat investeringen gericht zijn op doorbraaktechnologieën om de klimaatdoelstellingen te halen. Door schone energie en innovatie te stimuleren en groene banen te creëren.
- Naast het Klimaatfonds een Klimaatrechtvaardigheidstoets in te voeren. De toets moet voor alle voorgestelde Europese verduurzamingsmaatregelen inzichtelijk maken welke sociaaleconomische effecten deze hebben op verschillende groepen.

Duurzaam vervoer te stimuleren door:

- Veel meer te investeren in duurzaam en betaalbaar vervoer dat Europese landen met elkaar verbindt. Denk aan hogesnelheidstreinen en de hyperloop als een reëel alternatief voor de vervuulende korte vluchten.
- Een volwassen netwerk voor elektrisch rijden te creëren en onderzoek naar rijden op waterstof te stimuleren. Daarvoor zijn er minimumeisen voor de infrastructuur van laadpalen nodig.
- Een kerosinebelasting voor de luchtvaartindustrie in te voeren en toe te werken naar stookolie vrije vracht- en cruiseschepen. De opbrengsten van de kerosinebelasting komen ten goede aan de ontwikkeling van beter en duurzamer openbaar vervoer dat de Europese lidstaten verbindt.
- Strengere eisen te stellen aan de uitstoot van voertuigen, met name voor stikstofoxiden en fijnstof.
- In plaats van de huidige luchtkwaliteitsnormen in de Europese regelgeving te streven naar het zo snel mogelijk introduceren van de strengere normen voor luchtkwaliteit die de Wereldgezondheidsorganisatie aanbeveelt.

Op Europees niveau samen te werken op het gebied van energie door:

- Een gezamenlijk Europees energiebeleid te gaan voeren. Hiermee kan de opbrengst van duurzame energie efficiënter worden benut en kan leveringszekerheid worden gegarandeerd.
- Te streven naar grensoverschrijdende elektriciteitsverbindingen en een Europees energienetwerk waarin lidstaten elkaars tekorten op kunnen vangen.
- Europese stimuleringsprogramma's rondom energie te harmoniseren.
- Subsidies op fossiele brandstoffen uit te bannen.
- Steun te geven aan alle lidstaten die met kernenergie willen stoppen.
- Decentrale opwekking van energie te stimuleren.
- De klimaatdoelstellingen aan te scherpen door de huidige CO₂-reductiedoelstelling van 40 procent te verhogen naar 55 procent in 2030 ten opzichte van 1990. Daarbij horen ook nationaal bindende doelstellingen om afscheid te nemen van kolen, olie en gas in uiterlijk 2050.
- Het Europees onderzoeksbudget te verhogen. We werken aan ambitieuze Europese innovaties zoals 'een nieuwe Europese superbatterij' en een schoon Europa zonder wegwerpplastic. Een duurzame economie, waarbij plastic voor eenmalig gebruik en microplastics worden vervangen door duurzame alternatieven.
- Het stimuleren van de circulaire economie door terugwinning van grondstoffen en energie uit afvalwater en door goed om te gaan met schaarser wordend zoet water door gezuiverd afvalwater te hergebruiken voor irrigatie van landbouwareaal en industriewater.

7 Zeker zijn van duurzame Europese landbouw en een schone natuur.

Je wilt zeker zijn van gezond voedsel. Dat geproduceerd is met respect voor de natuur, oog voor dierenwelzijn en waar iedere schakel in de productieketen eerlijk aan heeft verdiend. Dit levert meerwaarde op voor zowel boer, dier, maatschappij, natuur als milieu. Nederland loopt hierin voorop en moet haar hoogwaardige landbouwkennis en innovatiekracht inzetten om dit de norm op Europees niveau te laten worden.

Tegelijkertijd zien we, onder meer in Nederland, dat landbouw de natuur steeds verder in de verdrinking brengt. De tijd van groter, meer en intensiever is daarom wat de PvdA betreft voorbij. Het huidige Europese landbouwsysteem, gericht op internationale concurrentie op basis van kostprijs, biedt op lange termijn geen perspectief. Het trekt boeren in een fuik waarbij intensivering de enige weg lijkt, terwijl hun opbrengsten blijven dalen. We zien hier te veel negatieve gevolgen voor natuur, milieu en de volksgezondheid. Daarom moeten de Europese subsidies voor boeren op de schop. We bouwen de directe betalingen, die vaak resulteren in rechtstreekse inkomenssteun, af en koppelen er voorwaarden aan. Dit moet boeren onder meer stimuleren om aan de slag te gaan met duurzame innovatie en het herstellen van de verbinding tussen landbouw, natuur en maatschappij.

Die natuur houdt zich niet aan Europese grenzen. Denk bijvoorbeeld aan de grote Europese rivieren zoals de Rijn, Maas en Donau, bergketens en onze eigen Noordzee. De Natura2000-gebieden, de vogel- en habitatrichtlijnen en de Kaderrichtlijn Water vormen daarom de 'grondwet' van de natuurbescherming in heel Europa. Helaas wordt deze 'grondwet' niet altijd even goed nageleefd, met als gevolg dat de biodiversiteit in heel Europa onder druk staat. Veel dier- en plantensoorten zien de omvang en kwaliteit van hun groei- en leefgebied verslechteren. Met name het aantal insecten neemt in een schrikbarend hoog tempo af.

De PvdA wil landbouw hervormen en natuur beschermen door:

- Strenge eisen te stellen aan duurzame, gezonde en diervriendelijke landbouw. Normen moeten voor de hele EU en voor import gelden.
- Biologische boeren te steunen.
- Het huidige Europese landbouwsysteem te wijzigen door voorwaarden te koppelen aan de directe subsidies voor boeren. Hiermee stimuleren we duurzame innovatie en het herstel tussen landbouw, natuur en de samenleving.
- Bestrijdingsmiddelen en andere chemicaliën die ernstige nadelige effecten hebben voor mens en natuur, zoals glyfosaat en neonicotinoïden, te verbieden.
- Een Europese op plantaardig voedsel gebaseerde voedselzekerheidsagenda in te voeren, gericht op het beperken van de afhankelijkheid van andere continenten.
- Een einde te maken aan het patenteren van natuurlijke eigenschappen van gewassen door grote multinationals.
- De voedingsindustrie te verplichten eerlijker, duurzamer en gezondere voedingsmiddelen te produceren.
- Concretere afspraken over de handhaving van het Europese Natura2000-beleid te maken. Lidstaten die de afspraken ten aanzien van soortenbescherming niet naleven, krijgen sancties opgelegd.
- Onze hoogwaardige kennis van landbouw te exporteren door ook in andere landen voedselzekerheid te verbeteren. Daarbij betrekken we de ontvangers.
- Voor grensoverschrijdende ecosystemen en diersoorten bindende afspraken te maken tussen de betreffende lidstaten.
- Alle lidstaten te houden aan hun verantwoordelijkheid voor het schoonhouden van de drinkwaterbronnen oppervlakte- en grondwater.
- Duidelijke normen op te stellen voor de richtlijn Prioritaire stoffen.
- De strategische aanpak van farmaceutische stoffen in het milieu op te pakken, met name wat betreft de ketenaanpak medicijnresten met maatregelen in alle schakels van die keten. Een van de middelen in de ketenaanpak is om de industrie een verwijderingsbijdrage voor geneesmiddelen op te leggen.

8 Zeker zijn van een stevig en eerlijk buitenlandbeleid.

De EU is een wereldspeler van formaat. Dat brengt een grote verantwoordelijkheid met zich mee. In een wereld vol autoritaire leiders, die alleen het recht van de sterkste kennen, moeten wij staan voor een rechtsorde die ieder mens beschermt.

Internationale samenwerking heeft ons veel opgeleverd. Het heeft binnen Europa geleid tot een historisch lange periode van vrede, vrijheid, en voorspoed. Ook de rest van de wereld ging vooruit, zo laten de cijfers sinds 2000 zien: extreme armoede en kindersterfte zijn wereldwijd meer dan gehalveerd en het percentage kinderen met basisonderwijs is gegroeid tot meer dan 90 procent. Mondiale vooruitgang blijft bittere noodzaak. De Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen (SDG's) van de Verenigde Naties zijn daarin leidend. De EU speelt als voorvechter van de internationale rechtsorde, als economische grootmacht en als ontwikkelingspartner een belangrijke rol bij het vormgeven van de mondiale orde. De Europese lidstaten moeten daarom helpen een wereldorde te scheppen die rechtvaardig is voor iedereen en die niet zwicht voor het recht van de sterkste.

Internationale verbondenheid brengt ook onzekerheden met zich mee. Vraagstukken rond vrede en veiligheid, klimaat en energie, armoede en ongelijkheid hebben een onontkoombare internationale dimensie en raken tegelijkertijd aan ons dagelijks leven. Het onderscheid tussen binnenland- en buitenlandbeleid vervaagt steeds meer. Autoritaire leiders en de ongecontroleerde macht van multinationals zetten de internationale rechtsorde onder druk en bedreigen het ideaal van een rechtvaardige wereld voor iedereen. Burgers die zich organiseren en protesteren, maatschappelijke organisaties, mensenrechtenverdedigers, vakbonden en de vrije media worden wereldwijd steeds vaker en heftiger onderdrukt en vervolgd.

Begin 2017 zette de Amerikaanse president Trump een streep door de financiering van veilige abortussen, kraamzorg en seksuele voorlichting voor vrouwen en meisjes die daar geen toegang toe hebben. Toenmalig PvdA-minister Lilianne Ploumen lanceerde acuut het SheDecides-fonds, dat internationaal werd omarmd en gesteund. Binnen een jaar haalde het fonds bijna 400 miljoen euro op. Inmiddels is SheDecides een internationale beweging die opkomt voor het recht van vrouwen en meisjes om over hun eigen lijf en leven te beslissen.

De militaire inmenging van Rusland in Oekraïne en het geweld in bijvoorbeeld Syrië hebben laten zien dat de onrust in de omgeving van Europa de laatste jaren aanzienlijk is toegenomen. Bovendien is door een onvoorspelbaar Rusland, de opkomst van China en de 'America First'-politiek van Trump een geheel nieuwe geopolitieke realiteit ontstaan. De EU zal hier tegenwicht aan moeten bieden om onze toekomst veilig te stellen. Een versterking van het Europees Gemeenschappelijk Veiligheid en Defensiebeleid is hiervoor essentieel.

De Brexit is een grote zorg voor de EU. Het Verenigd Koninkrijk is een belangrijke partner op vele gebieden. Het is daarom van groot belang dat iedereen zich ervoor inzet de schade zoveel mogelijk te beperken. De Brexit dreigt door

het Verenigd Koninkrijk te worden aangegrepen om de race naar de bodem verder op te voeren. Wij willen dat Europa daaraan een halt toeroept. Een nieuw handelsverdrag met het Verenigd Koninkrijk moet de positie van werknemers beschermen, de standaarden voor milieu, gezondheid en arbeid eerbiedigen en harde afspraken bevatten om belastingontwijking en een race naar de bodem in belastingtarieven voor bedrijven tegen te gaan. De EU moet harde afspraken maken met het Verenigd Koninkrijk om fiscale én sociale dumping tegen te gaan. Samenwerking is en blijft bittere noodzaak, bijvoorbeeld ten aanzien van terrorismebestrijding. De aanslagen in de Europese hoofdsteden hebben het veiligheidsgevoel van veel mensen aangetast. Het is pijnlijk duidelijk geworden dat terrorisme geen grenzen kent, en dat de strijd tegen terreur een Europese aanpak vereist. Nauwere samenwerking tussen Europese inlichtingendiensten is nodig om informatie uit te wisselen en ervaringen te delen. Dreigingen raken steeds vaker met elkaar vermengd, waarbij het hebben van 'invloed' in de digitale wereld een steeds grotere rol speelt.

In de aanloop naar de Amerikaanse verkiezingen en het Oekraïne-referendum bleek dat Rusland probeert democratische processen te beïnvloeden door middel van het verspreiden van desinformatie. Europese landen moeten samen optrekken om radicalisering aan te pakken, zowel online als offline. Op het gebied van grensoverschrijdende criminaliteit is het essentieel dat Europese landen met elkaar samenwerken. Alleen samen kunnen we effectieve maatregelen tegen mensenhandel, huwelijksdwang, drugs-criminaliteit en financiële misdrijven nemen. Het is echter van belang maatregelen te nemen die niet de privacy van de burger onnodig te schenden of de bewegingsvrijheid van burgers onnodig belemmeren.

Het conflict tussen Israël en Palestina, waar de twee-staten-oplossing het streven blijft, vraagt speciale aandacht. De inzet is het naast elkaar bestaan van Israël en Palestina als twee onafhankelijke levensvatbare staten op basis van de resoluties over de twee statenoplossing van de VN Veiligheidsraad, waarbij de grenzen van Israël en de Palestijnse staat van weerszijden worden erkend, de grenzen van voor 1967 worden gerespecteerd, met Jeruzalem als gedeelde hoofdstad. Mensenrechten, humanitair recht en internationaal recht, inclusief de uitspraken van het Internationale Gerechtshof in Den Haag, staan voorop en moeten door alle partijen in het conflict worden nageleefd en internationaal worden afgedwongen. De EU zal alle mogelijke middelen, variërend van diplomatie en hulp tot politieke druk, moeten inzetten om een vredesproces nieuw leven in te blazen. Een groot obstakel bij het vredesproces vormt de almaar doorgaande uitbreiding van de illegale nederzettingen op de Westoever. Israël moet gehoor geven aan de herhaalde internationale oproep de bouw van nieuwe woningen en nederzettingen te stoppen. De EU moet deze boodschap met kracht blijven uitdragen en alle beschikbare middelen inzetten om druk op Israël te houden. De PvdA betreurt de eenzijdige terugtrekking van de VS uit het Iran-akkoord over de inperking van haar nucleaire programma. De EU respecteert het Iran-akkoord en zal blijven toezien op de strikte naleving ervan. Het voornemen om Europese bedrijven te compenseren voor eventuele Amerikaanse sancties, moet concreet vorm krijgen. De PvdA zet zich in om in EU-verband tot een diplomatieke oplossing te komen ter beëindiging van de oorlog in Jemen. Tevens wil de PvdA dat de EU het voortouw neemt en erop toeziet dat er onmiddellijk en ruimhartig

humanitaire hulp aan de noodlijdende bevolking in Jemen wordt verstrekt.

Met 500 miljoen consumenten is de EU de grootste markt ter wereld en een economische grootmacht. Als 'global soft power' heeft de EU een belangrijke verantwoordelijkheid als het gaat om het eerbiedigen van mensenrechten, in de strijd tegen armoede, ongelijkheid en klimaatverandering. En met ons handelsbeleid hebben we een belangrijke troef in handen om te strijden voor onze waarden en voor eerlijke mondiale handelsafspraken. Om de goede invloed van de gezamenlijkheid van Europa ook buiten de grenzen uit te oefenen, moeten we als het nodig is één vuist kunnen maken.

Om tot een effectiever buitenlandbeleid te komen:

- Schrappen we de unanimiteitsregel bij besluitvorming over gezamenlijke standpunten.
- Versterken we de rol van de huidige buitenlandvertegenwoordiger zodat deze initiatieven kan nemen.
- Versterken we de Europese diplomatie, want voorkomen is beter dan genezen. De kracht van de EU ligt bij conflictpreventie en bij post-conflictopbouw.
- Investeren we meer in ontwikkelingssamenwerking, het bevorderen van fatsoenlijk bestuur en het versterken van de rechtsstaat.

In ons buitenlands beleid stellen we mensenrechten centraal door:

- Boycots en sancties, zoals het weigeren van inreisvisa of het bevriezen van banktegoeden, in te zetten tegen personen die verantwoordelijk zijn voor mensenrechtenschendingen.
- Een Europese Magnitsky-wetgeving, die het mogelijk maakt gezamenlijk effectieve sancties op te leggen aan buitenlanders die zich schuldig maken aan mensenrechtenschendingen en corruptie.
- Nauwgezet te monitoren waar de druk op het maatschappelijk middenveld wordt opgevoerd, zodat we in gezamenlijkheid tijdig kunnen reageren.
- Actief bescherming te bieden aan mensen die opkomen voor mensenrechten, journalisten en zij die vechten tegen corruptie.

Als Turkije-rapporteur gaf PvdA-Europarlementariër Kati Piri een duidelijk signaal: wanneer Turkije de Europese waarden schendt, kan het niet toetreden tot de Europese Unie. Onder Erdogan komt Turkije steeds verder van de EU af te staan. Zolang dit het geval is, pleit Kati Piri voor het opschorten van de onderhandelingen over toetreding tot de EU. Dat betekent niet dat ze ook pleit voor het loslaten van Turkse democraten: we moeten ons juist blijven inzetten om hen te ondersteunen.

Een goede relatie met de buurlanden en voorzichtige uitbreiding door:

- Een Europese strategie voor uitbreiding met landen uit de Westelijke Balkan te richten op democratische transformatie, sterkere instituties, goed bestuur en dynamische samenlevingen.
- Niet te onderhandelen met Turkije, zolang dit land niet radicaal van koers verandert en zich weer bekennt tot de fundamentele waarden die de EU kenmerken.
- Machthebbers in de buurlanden van de EU, zoals in Egypte en Belarus, aan te blijven spreken. We komen op voor het vrije woord en blijven pleiten voor een politiek klimaat waarin er plaats is voor de Europese waarden.
- Het Europees Nabuurschapsbeleid en het Oostelijk Partnerschap nadrukkelijker in te zetten om democratie, mensenrechten, bestrijding van corruptie en goed bestuur te bevorderen.
- Keihard te blijven werken aan een stevige gemeenschappelijke lijn van de EU om Rusland aan te blijven sporen om zijn verantwoordelijkheid te nemen om de daders van MH17 op te sporen en te berechten. De sancties tegen Rusland moeten bij voortzetting van de huidige status quo in stand blijven.

Eerlijke handel te bevorderen door:

- Een nieuw raamwerk voor handelsverdragen te ontwikkelen. Het Europees model – met eerbiediging van o.a. werknemersrechten, dierenwelzijn en het milieu – wordt het uitgangspunt van alle handelsovereenkomsten. Een race naar de top, in plaats van een race naar de bodem.
- Overheden, bedrijven, maatschappelijke organisaties én vakbonden gelijke toegang – en daarmee gelijke bescherming – te geven bij geschillenbeslechting in het kader van investeringsbescherming via internationale publieke rechtsspraak bij het in oprichting zijnde Multilateraal Hof.
- Door in alle verdragen harde afspraken op te nemen om belastingontwijking tegen te gaan. Deze verdragen moeten gericht zijn op een eerlijke verdeling van de economische groei.
- Verdragen langs de meetlat van de Parijse klimaatdoelen en de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen van de Verenigde Naties (SDG's) te leggen.
- Internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen centraal te stellen bij Europese handel en investeringen.
- Ontwikkelingslanden te steunen bij het voldoen aan de eisen die de EU stelt voor toegang tot onze markten, zodat de voordelen van handel wederzijds zijn.
- Oneerlijke concurrentie met ontwikkelingslanden tegen te gaan met name op het gebied van landbouwsubsidies.

Veiligheid te bevorderen door:

- Een betere coördinatie om de defensieve capaciteit van de lidstaten en Europa als geheel te bewaken. In een onrustige wereld met onvoorspelbare bondgenoten moeten we op elkaar kunnen rekenen. Onze samenwerking in NAVO- en VN-verband blijft vanzelfsprekend.
- Een Brexit-deal verregaande afspraken te laten bevatten over samenwerking op het gebied van veiligheid en defensie, want anders dreigt de EU als geheel 30% van haar vloot en militaire vermogen verliezen.
- Een Europese inspanning om de bestaande kernwapenverdragen (INF-verdrag) in stand te houden en wereldwijd te streven naar nucleaire ontwapening.
- Een onderzoek te starten naar beïnvloeding van democratische processen, en op basis daarvan moeten er sancties tegen de daders worden opgelegd.
- De Europese Commissie en Europese regeringsleiders snel afspraken te laten maken met de techgiganten om de verspreiding van desinformatie tegen te gaan.

9 Zeker zijn van eerlijke migratie en opvang.

Mensen in nood help je. Als je wegens geweld of andere vormen van onderdrukking huis en haard hebt verlaten, moet je zeker zijn van bescherming. Dat betekent opvang in een veilige omgeving. Waar je een dak boven je hoofd hebt, je kind naar school kan en je toegang hebt tot zorg. En waar je, zeker indien je daar voor langere tijd verblijft, zicht hebt op werk en inkomen.

Helaas is dat nu niet het geval en zien we wereldwijd het aantal ontheemden toenemen. Zolang we er niet in slagen om de groeiende wereldwijde ongelijkheid een halt toe te roepen en oorlogen te voorkomen, zal het aantal mensen dat op de vlucht slaat voor oorlog, armoede en klimaatverandering de komende jaren verder toenemen. De PvdA strijdt daarbij tegen de polariserende, en dikwijls inhumane toon van het Europese debat over vluchtelingen en economische migranten. We mogen het nooit toestaan dat mensen worden weggezet als minderwaardige mensen. Daar ligt een duidelijke taak voor de EU om haar waarden krachtig uit te dragen.

Overvolle kampen zoals het Griekse Moria moeten we gezamenlijk zien te voorkomen. Vluchtelingen in afwachting van al dan niet een verblijfsstatus, moeten zeker zijn van een veilige opvang waar naast een dak, eten, onderwijs en zorg ook hygiëne en voldoende ruimte aanwezig zijn. Kinderen verdienen hierbij extra aandacht en zorg. Kinderlevens mogen niet jarenlang stilstaan, simpelweg omdat asielprocedures eindeloos duren.

Wie voor de bescherming van vluchtelingen staat, staat lijnrecht tegenover de smokkelaars, die van de wanhoop profiteren. Om die strijd te winnen, moet de EU meer zicht en greep krijgen op vluchtroutes. In plaats van vluchtelingen in de handen te drijven van mensensmokkelaars, neemt Europa verantwoordelijkheid door de meest kwetsbare vluchtelingen via veilige en legale routes in Europa op te nemen via hervestiging. De EU moet daarbij gezamenlijk optrekken in het herverdelen van vluchtelingen. Die verdeling is nu niet eerlijk, en legt al te lang een onevenredig grote druk op Italië en Griekenland. Alle lidstaten doen mee, of worden gekort op Europese subsidies. Europeanen moeten hiermee ervaren dat de EU op een menswaardige manier grip heeft op migratie en zich niet verliest in politieke crises.

Economische migranten maken vooralsnog bijna geen kans om in Europa geaccepteerd te worden. Ze worden gedreven door armoede, ambitie. Daarvoor zijn zij bereid grote risico's te nemen. Zij volgen vaak dezelfde routes als vluchtelingen. Het is van groot belang dat we onderscheid maken tussen vluchtelingen en economische migranten. Vaak staat hen een bestaan in de illegaliteit met grote risico's op uitbuiting, discriminatie en armoede te wachten. We moeten ons het lot van deze mensen aantrekken.

Maar, verreweg de meeste mensen worden opgevangen in landen rondom hun land van herkomst. De druk op deze landen, zoals Turkije, Libanon en Jordanië rondom Syrië of Ethiopië en Uganda die al jaren Soedanezen opvangen, is de afgelopen jaren opgelopen. Met deze landen moeten we solidair zijn. Daarnaast weten we dat er landen zijn waarvandaan relatief veel mensen overwegen naar Europa te komen, maar waarvan aannemelijk is dat zij niet in aanmerking komen voor een vluchtelingenstatus. Dit zijn vaak zowel vluchtelingen als lokale jongeren. Dat is een ongelukkige situatie. Hen staat vaak een traumatische reis en vergeefse

asielprocedure te wachten. En bovendien kunnen zij in de tussentijd niet bijdragen aan de (verdere) opbouw van hun land van herkomst.

Door migratiepartnerschappen af te sluiten met dergelijke landen, hopen we dit leed te voorkomen. Het biedt een kans om bij te dragen aan goede opvang van economische migranten en perspectief voor de lokale bevolking aldaar. We zijn daarbij kritisch over de haalbaarheid van afspraken met landen die ondemocratisch zijn, de mensenrechten niet respecteren of waar een centraal gezag ontbreekt. Het is daarom essentieel dat de mensenrechtensituatie in (eventuele) partnerschapslanden scherper wordt gemonitord. Niet alleen voor de mensen die daar wonen, maar ook voor de bij deze partnerschappen horende afspraken over terugkeer van mensen die niet in aanmerking komen voor een verblijfstatus in Europa.

De PvdA wil:

- Dat de meest kwetsbare vluchtelingen als eerste in aanmerking komen voor hervestiging binnen de EU. Lidstaten die weigeren vluchtelingen op te nemen moeten financieel gekort worden via de EU-meerjarenbegroting.
- Een Gemeenschappelijk Europees Asielstelsel met gestandaardiseerde asielprocedures en een bindend herverdelingsmechanisme.
- Mensensmokkelaars keihard aanpakken. Deze onmenselijke praktijken mogen nooit lonen. Dat betekent ook een snel en duidelijk terugkeerbeleid van mensen die geen bescherming nodig hebben in combinatie met effectieve afspraken met landen van herkomst.
- Vasthouden aan het internationaal vluchtelingenrecht, inclusief het principe dat vluchtelingen niet naar een onveilig land mogen worden teruggestuurd.
- Optreden tegen lidstaten die de afspraken over humane opvang van migranten binnen hun grenzen niet naleven.
- Kinderrechten steviger verankeren in asielafspraken. Dit moet onder meer voorkomen dat kinderen in de cel terechtkomen.
- Controle krijgen over wie naar de EU reist. De EU moet doorlopend migratieroutes in kaart brengen en monitoren.
- Onderzoeken of circulaire (tijdelijke) migratie een oplossing kan bieden voor de huidige (ongewenste) vormen van economische migratie.
- Arbeidsmigratie van buiten de EU alleen gereguleerd en bij aantoonbare vacatures toestaan.
- Eén gemeenschappelijke, versterkte, Europese grens- en kustwacht. We bevestigen de plicht om mensen altijd in veiligheid te brengen ('search and rescue'), zodat er een einde komt aan de uitzichtloze situatie van rondobberende migrantenschepen tussen lidstaten.
- Landen die vluchtelingen uit hun regio's opvangen steunen. Het EU-budget voor noodhulp en ontwikkelingssamenwerking moet daarom worden verhoogd.
- Maximale druk uitoefenen op landen die de mensenrechten van vluchtelingen en economische migranten niet respecteren. De situatie in Libië vraagt hierbij om speciale aandacht.
- Migratiepartnerschappen alleen sluiten met landen die het VN-Vluchtelingenverdrag respecteren. We staan er constructief kritisch tegenover. De partnerschappen moeten gebaseerd zijn op gelijkwaardigheid en afspraken bevatten over investeringen in lokale ontwikkeling, gereguleerde migratie, grensversterking en terugkeerbeleid.
- Geen mensen meer terugsturen naar onveilige landen zoals Afghanistan.
- Een slim en coherent ontwikkelingsplan voor Afrikaanse landen die daarvoor in aanmerking komen dat jongeren meer perspectief biedt. Daar komen in elk geval het versterken van eerlijke handelsrelaties, innovatieve ontwikkelingssamenwerking op basis van gelijkwaardigheid en een actieve bestrijding van belastingontwijking en -ontduiking in terug.
- Voorstellen doen om serieuze en effectieve alternatieven te ontwikkelen voor het huidige verbod

op arbeid door migranten uit bijvoorbeeld Afrika. Diverse Europese landen doen al experimenten met legale seizoensarbeid uit verschillende landen. Ook zouden lidstaten moeten onderzoeken in welke economische sectoren de nieuwkomers het best kunnen worden ingezet.

- Dat lidstaten aan nieuwkomers ruime mogelijkheden bieden voor taalonderwijs, snelle en doeltreffende accreditatie van elders genoten opleidingen, en praktische educatie om integratie te stimuleren. De PvdA beschouwt de diversiteit van Europa zoals die historisch is gegroeid, als kracht.
- Zich inzetten om racisme en etnische discriminatie op Europees niveau te agenderen en serieuze beleidsmaatregelen te ontwikkelen om een meer tolerante samenwerking tussen de verschillende mensen in Europa te bevorderen. Op dit moment zijn racisme en etnische discriminatie in Europa nog steeds onaangenaam aanwezig, zowel in het dagelijkse leven als op de arbeidsmarkt.

10 Zeker zijn van een slagvaardige en democratische EU.

Als je stemt, wil je dat je stem ook telt. Een sterke EU valt of staat met werkbare resultaten én met democratische besluitvorming waarin Europese burgers hun stem herkennen. De huidige Europese Commissie heeft gesteld politiek te zijn. Dat is goed, maar dat vraagt wel om een sterkere democratische controle. Het zal altijd complex zijn om met de vele lidstaten en een pluriform Europees Parlement tot werkbare en herkenbare compromissen te komen, maar wij zien kansen voor de nodige verbeteringen. Er zijn keuzes te maken en de discussie daarover is bij uitstek politiek en democratisch; de macht is er voor mensen, niet andersom. Een slagvaardig en democratisch Europa is nodig om sneller en overtuigender te kunnen reageren op de grote uitdaging van deze tijd.

De PvdA wil:

- Dat het vaker mogelijk wordt om te werken met meerderheidsbesluitvorming, bijvoorbeeld op de terreinen buitenlandbeleid, energiebeleid en sancties op schending van gemeenschappelijke waarden.
- Het Europees Parlement recht tot initiatief geven en het recht om individuele Eurocommissarissen naar huis te sturen.
- De Europese Commissie verkleinen om slagvaardiger te worden.
- Een verplichte jaarlijkse registratie en monitoring van alle lobbyisten van het Europees Parlement, de Europese Commissie en de Europese Raad om inzichtelijk te maken hoe de beïnvloeding van Europese besluitvorming verloopt.
- Dat onkostenvergoedingen van Europarlementariërs uitsluitend bedoeld zijn voor echt gemaakte en te controleren onkosten.
- Het Europees Burgerinitiatief, waardoor burgers, organisaties of bedrijven rechtstreeks betrokken worden bij het wetgevingsproces betrokken worden, versterken.
- Eén vergaderplek van het Europees Parlement. Het Europees Parlement kent nu twee vergaderplekken: Brussel en Straatsburg. De symbolische waarde, op grond waarvan in het verleden voor deze twee locaties is gekozen, weegt niet langer op tegen de inefficiëntie, het gebrek aan democratie doordat één land dit tegenhoudt, de druk op het milieu en de maatschappelijke vraagtekens die erbij worden gesteld.
- Dat de begrotingscyclus wordt aangepast aan de verkiezingscyclus. Hierdoor wordt de meerjarenbegroting van de EU voortaan door het nieuwgekozen Europees Parlement vastgesteld, waardoor het beter aan zal sluiten bij de wens van de kiezers.

Verantwoording.

Het schrijven van dit verkiezingsprogramma is niet door de commissie alleen gedaan. Er zijn ook talloze ideeën aangedragen door PvdA-leden, partijnetwerken en allerlei andere organisaties. Zo gaven leden in een inspiratiesessie op het PvdA-congres rondom verschillende Europese thema's wat zij belangrijk vonden en gaven betrokken organisaties op een inspraakdag aan wat hun suggesties zijn voor de Europese plannen van de PvdA. Verder is er ontzettend veel schriftelijke input geleverd aan de commissie, zowel vanuit de PvdA zelf als door externe organisaties.

Daarnaast kon iedereen via www.europa2019.pvda.nl ideeën en suggesties indienen, waarop vervolgens door anderen gestemd kon worden. Meer dan 200 mensen maakten hier gebruik van en er werd zo'n 2000 keer gestemd op hun ideeën. Deze suggesties zijn zorgvuldig bekeken en zo veel mogelijk meegenomen in het programma. Een kerosinebelasting voor de luchtvaart, een Europees minimumtarief op winstbelasting en maatregelen tegen de macht van de farmaceutische industrie: het zijn allemaal ideeën die terug te vinden waren op deze website en een plek gekregen hebben in het verkiezingsprogramma.

Samenstelling programmacommissie:

Kavish Bisseswar, Klara Boonstra, Saar van Bueren, Ries Kamphof, Stella Letschert, Bernard Naron, Kati Piri, Lilianne Ploumen, Paul Tang.

Ondersteuning:

Arjen Berkvens, Michiel Kruyt, Roos Lankhorst, Anjel Punte.